

Irodalmi Szemle.

Gróf Kún István költeményei.

Szerző sajátja. II. kiad. Kolozsvár, 1896. 8-r. 228. l.

A művészetben, épen mint a természetben igaz marad, hogy a forma folyton változik, a styl mindig alkalmazkodik a korok hangulatához és igényeihez bizonyos külső alakzataiban, mert ezek a változások az élet és létezhetőség feltételei, melyekkel a művész saját korának szívéhez, eszéhez jut el; de lényegében a művészet mindig ugyanaz marad, t. i. érzett, a legkülönbözőbb fokon és módon és egyéniség szerint érzett gondolatok kifejezése. Sőt első sorban nem is a gondolatot keressük a művészetben; hanem a szívet, az érzelmet. Eszmékért folyamodhatunk a bölshöz is, tanúlságos dolgokért a tudóshoz mehetünk; de a művész érzemények nélkül bölcs sem lehet. A múzsa körülbelől ugyanazt mondja a művésznek, mint a mi annak a lánynak finom, nemes felelete volt, kitől egy jótékony bazár alkalmával azt kérdezte nyegle udvarlója, hogy boltjában minden eladó-e, még a szíve is? — Igen, eladó az is, — felelt a leány. S mire azt az újabb kérdést tette az udvarló, hogy ha szíve is eladó, mi hát az ára? — azt felelte: Egy másik szív!

Igen, így kell közelednünk a múzsához is, kit szintén csak szívvel lehet meghódítani. El kell ismerni, hogy gr. Kún István, mint előtünk álló költeményei mutatják, szívvel közeledett a költészet múzsájához s azt, a mit ajánlásában mond, hogy „mi átnyilallott szívemen, azt tettem le papírra:“ költeményei csakugyan tanúsítják.

Átolvasván a kötetet, nem számítva a fordításokat, csakugyan azt is megtaláljuk benne, a mit ajánlásában tovább mond: „Sok fájdalom, öröm kevés van dalban itt megírva.“ Minthogy pedig minden jó lyrai versgyűjteménynek a belső élet rajzának kell lennie, ezt is megleljük e kötetben. Azt olvassuk ki belőle, hogy az ifjú lány, kihez egykor, sok-sok évvel ezelőtt szerelemmel közeledett s ki szintén megvallotta, hogy szereti, másé lett, de boldogtalan s most vissza gondol késő bánattal az elhagyott költőre, ki azóta egy pillanatra sem birta őt feledni s szívében más nő képének helyet nem adott, de szeretni már őt sem

bírná, sőt nem is szabad. Ez a thema mondhatni a kötet túlnyomó részét tölti be száz változatban megénekelve; ez érzelem mellett még csupán a barátság érzelve foglal el nagyobb helyet, a haza csak három költeményben szerepel s fő tárgya csak egynek közülök. (1896. jun. 8.) Magától értetődik, hogy ez az alaphema állandón elegicus, lemondó, ritkábban elkeseredő vagy szemrehányó hangon (*Megver az Isten téged*) van megénekelve; röviden mint a költő mondja: ez a dalfűzér egy nagy temető,

A mely magába zárja
Az egész múlt időt.

Világos egyszersmind ebből, hogy e költemények, mint majdnem egy alaphema változatai, nem tűnnek ki sokoldalúságokkal. A kör szűk, melyben mozognak s nem menekedhetni bennök az egyhangúság érzésétől, főleg ha rövid időközben olvassuk végig, mint e sorok írója is tette. Természetes az is, hogy ez az érzés olyan bennök, mint a múltnak s nem is közelmúltnak feljáró árnya, azaz mint emlékezés szerepel, kísérve az életunság, halálvágy gondolataitól, mert a költő megnyugvásrá, pihenésre vágyik. Tehát majdnem azt mondhatni, hogy fájdalmas emlékek gyűjteménye, a ki-nem-halt és elmúlást, feledést nem ismerő érzelem színezésében. A szerelmet, mint jelen érzelmet, a maga közetlen, erős, csábos kitöréseivel a költő elhallgatta előtünk. Ebből foly, hogy az érettebb, sőt az érett kor nyilatkozatait találjuk itt, melyek contemplatív bölcselkedő elmékedések a mulandóságról, az öröm hiábavalóságáról, a csalódások állandóságáról. Sőt néha meg épen magyarázatok kapcsán kapjuk őket, mintha az érzés és gondolat anyagát elemezve akarná kifejtteni s noha érzései őszinteségében kétség nem lehet, a közlés módja ilyenkor még sem költői.

E módot, mondhatnók, még inkább kifejtette természetszeretete; mert a természet iránt valami oly lágy érzelmességgel viselkedik, mint költőink közül kivált Tompánál található. Majdnem azt mondhatni, hogy érzelmei alkalmát majd mindig a természetben találja meg s ezért költeményei telve vannak természeti képekkel, melyekkel párhuzamosan adja elé érzelmeit, melyek főképen valamely lágy megható indulás accordjain hullámszerűen, hogy egy-egy sóhajban végződjenek, vagy gyakran természeti lyrai képet rajzol érzelmes szemlélődés kíséretében.

E természetérzelméről mondja maga is egy helyt, hogy a természetbe lehelte önnön szívét:

Fa, csillag, szél, a hold s a nap beszéde,
Az mind csupán az én szívem verése.

A párhuzamosság már említett módjára im egy pár sor:

Údít a lég; szétszáll a balsamillat;
Virág virág mellett nyílik elég;
Sem illat, sem virág fel nem vidíthat....
Titokzatos búbáj úgy vonz feléd.

Hűs szellő kél, végig simítva arczom,
Vigasztalón és nyájasan susog;
Vigasztaló szavát hiába hallom....
Én távol tőled boldog nem vagyok.

Ezrével ég az éji tiszta égen
A csillagok tündöklő sugara;
Ám nélküled borús lelkem mélyében
Csillagtalán mégis az éjszaka....

(Felsőhajítás.)

Tegyük a rajzolt képhez még, hogy a költő egész kedélyelete meglepően rokonszenves e költeményekben s állandón ébren tartja érdeklődésünket önmaga iránt. Olykor meghat s méla érzelmeket bír ébreszteni az egyszerűségről, jóságról, a nemes, áldozni tudó szív iránt, vagy méla emlékeket azokról, miket elvesztettünk s noha bizonyos gyöngéd általánosságokkal rejti el mindazokat, melyek biztosabb egyéni vonatkozásokat fődhetnének fel, érezzük, hogy költeményeinek alapja való s ez a realitas a lyrai költés egyik mellőzhetetlen alapelve. Többnyire a nyugati műköltészet versformáit használja s a bonyolultabb rímélést kedveli, főleg a kereszt- és ölelkező rímeket; számos sonettet is találunk költeményei közt; úgy látszik, Heine is egy-k kedvelt költője, s hatott mindenestre rája. E nehezebb formákban gyakorlott kézzel dolgozik; de néha nem tud menekedni sem a feszességtől, sem a homálytól, sem a bizonytalanságtól, mintha nem épen úgy s azt akarta volna mondani, mit a rím s efféle kedvéért mondania kell. Ezért, hogy úgy mondjuk, néha a gondolatok szabatos reliefjei elmosódnak, elhalványodnak s ha érzései nem is, kifejezései a gondos, az érezhetőn gondos simítás mellett is cserben hagyják. Álljon itt végül rövidebb költeményeiből egy: *Csillagokról*.

Lement a nap, szélén az égnek
Még egy halvány sugár ragyog,
Mint mikor a letűnt remények
Után a szív még feldobog.

Megjött az est lassan, sötétén,
A csöndes földet elfedi,
Aztán kigyúlnak fent az égen
A csillagok százezrei.

Ne vedd, ne vedd a csillagokba
Reményeidnek horgonyát:
Akkor tűnnek le susterogva,
Mikor mosolyganak reád.

F. Z.

Vass Tamás: Emlékek.

Költemények. Marosvásárhelyt, 1896. 8-r. 219. l.

Ha én voltam volna e kötet lyrai költemény szerzője, az előszót (5—25. l.) elhagytam, sőt meg sem írtam volna. Különösen azért nem,

mert mindig vannak oly pedáns könyvolvasók, mint e sorok írója, a ki meg épen az előszót legelőször olvassa el s ez itt nem szerencsés bevezető a költemények élvezéséhez. Mert ez a bevezetés nem humoros, noha az akart lenni: humoros és kedélyes és vidám. De szerzőnek az pompás adománya, mi Jókainak, Mikszáthnak s még másoknak is megvan, hogy a nevetetés finom, csiklandó italát minden mellékíz nélkül nyujtsák, ez előszóból itélve nincs meg s így inkább némi cynismussal elegyített ételt ad, a mi rosszul készít elő oly verskötethez, mely teljes lényegében nemcsak komoly, olykor nagyon is komoly kíván lenni. Megvallom, engem ez az előszó humoros költeményekre készített elő s másokat kaptam; mert pár kedélyesebb költemény kivételével komoly számba megy. Összesen 79 költeményt tartalmaz a kötet, pár helyt közös címek alá foglalva többet. Minthogy pedig szerző utolsó költeményében maga megmondja, hogy 50 évén túl van, talán nem tévedünk, azt gondolván, hogy itt egy nagyon válogatott gyűjtemény van előtünk, egy része az egésznek; mert a ki verset ír, vagy többet ír 50 év alatt, vagy kevesebbet. Az első esetben a versírás habitus, melyen uralkodni nem lehet, az utóbbi esetben a költészetbe menekvés ritka alkalmá. A kötet továbbá némi időrendet mutat, legalább azt a 40. laptól. Előbb leljük a szerelmi költeményeket, melyekben egy kis lány tetszik neki, a kitől végre — úgy látszik — elvált, azután vegyesek jönnek némi témaszerű egymásutánban, aztán egy csomó székelynépdal, de melyekben nem saját érzelmeit énekli, mint Petőfi, hanem Kisfaludy és Czuczor modorában szól; majd kedélyes, majd családi költemények s egynehány erős kifakadás jönnek az emberek gonoszságára stb., mely utóbbiak keserűségökben Tompa kifakadásaira emlékeztetnek s mi legalább Tompát sem ez és ily költeményeiért tartjuk nagyra, noha nem vonjuk kétségbe, hogy a maga szempontjából szerzőnek is, Tompának is igaza lehet. Olvasásközben egyébként is innen-onnan az utánzás vagy legalább is reminiscencia hangjai ütnek meg fülünket. »És felejtve azt, hogy férfi lettem«, »Hol vagytok ti régi játszótársak«, »Képzetem, e tarka szárnyú lepke, Mennyi helyet át meg átszalad«, (nb. a lepke aligha szalad valaha) (*Odahaza*); »Minden legkisebbke csöppje Drága gyöngy, mi kincset ér« (*Háromszéken*); »Szabad a madárnak ágról-ágra szállni, Csak nekem nem szabad a rózsámhoz járni« (*Székelynépdalok. XI.*); »Összehorgoltunk keményen« (*Sepsiszentgyörgyi barátaimhoz*) stb. majdnem egyenes idézetek Petőfítől, Aranytól s a népbaladából. De nemcsak e sorok jellemzők. *Bálványos vár alatt* stylusban Aranya, *Ha kérdezem a Vörösmarty Merengőhöz* költeményére (nb. ül-e valaha az esti csillagon felleg, mint ebben mondatik?), *Ne csudálkozz, Ténferi úr* Petőfire, *Nap lementé után, Mikor én pap lettem* Tompára emlékeztetnek, viszont rá a kötet vége felé álló keserű költemények is, mint említők, melyekben a hideg, önző emberek, durva lelkek, ti hitványok“ szerepelnek, a kiknek fittyet hány; „hitvány,

rongyos, bitang beste, a fogát rajta hegyezte s szembe vágta a pogány“ s „még a ki utjába állott, . . . azt állította a bős barom, hogy a vizét ő (a költő) zavarja s a kenyerét megeszi.“ „Egy pisszet se! — mond alább — mert különben széttaposlak mind dühömben, hunczut az is, a ki szült“. De e kemény föllépésének volt is sikere, mert ellenei („rokon, barát, néne, ángyó“) lecsendesültek „s felgurult az ördög-széke, szünt a harag, jött a béke, mult a köde, derült az ég, sok felajzott orr (!) lekonyult, lassan a vihar elvonult s ült helyére csendesség.“ Persze, ilyes bajokkal mindnyájan küzködünk; ángyainkkal, anyósunkkal, pletykába keverő együttlakókkal, szomszédokkal stb. sok a bajunk; de miért kell ezt versebe szedni, főképp, ha mint a szerző haragjában, nincs különösebben egyénileg jellemző? S költeményeinek általában is az utóbbi legfőbb művészeti hiányuk. Azt látjuk e kötetből, hogy írójuk jó hazafi, melegén érző ifjú volt, utóbb derék családapa lett, jó és hasznos társadalmi tag, kedélyeskedni tudó barát, emlékezni tudó szív az ifjúságra, szépre, jóra; de benyomásai, érzelmei, (szenvedélyei, eszméi kevésbbé!), emlékei, tapasztalatai nagyon vékony eren folydogáltak be kedélyébe s a legjelentősebbek künn rekedtek. A mit megénekel, jó dolog; de semmi több. Stylljában is épen ezért, mert ez egyenesen az eszmék és érzelmek szülöttje, nincs különösebb szín, elevenség, fordulatosság, gazdagság vagy báj. Szabatosan versel, nagy gonddal írja trocheusait, jambusait; kicsiszolja rímeit oly gonddal, hogy csak ritkán akadunk effélére: *pap harang, gondolat lesorvad*, melyek rímek volnának, *keze megtele, vágyok, ma már ott van hagyatva* stb. s arra, hogy gyakrabban is használjon grammaticai rímeket. De ezeknél még nagyobb szabatosság sem volna elég a költést szomjazó olvasónak, ki meghattatni, fölemeltetni, mélységre és magasságra csábíttatni nemcsak óhajt, hanem egyenesen ilyekért fordul a költőhöz s ha nem ilyet kap, közönyösen fut végig a lapokon, mint a méh a mézet nem tartalmazó virágok felett. Végül álljon itt egy esinos népdal a kötetből:

Ki van adva a levelem — mehetek,
Barna leányt soha többet,
De sohasem szeretek.
Azt is bánom, hogy ez egyet szerettem,
Azt is bánom, hogy e földre,
A világra születtem.

Száraz fenyű tetején áll egy madár.
Úgy elnézem . . . Azt nézem, hogy
Hova repül, merre száll.
Én is megyek, arra megyek. — elmegyek,
Hogy, terhére, nehezére
Senkinek itt ne legyenek.

Isten hozzád édes falum, emberek!
Hitfeleim, jó barátim,

Ellenségim! én megyek.
S akkor láttok, hogyha láttok ti engem,
Mikor a nap nyugatról jő
S keletre megy az egen.

F. Z.

Szerelem könyve.

Verseik. Irta *Regőczy (Exner) Győző*. Székesfehérvár, 1896. 8-adr. 424 l.

E vaskos kötet tudtunkkal *Exner* Győző első verseskönyve, melyben a költő ép oly termékenynek, mint sokoldalúnak mutatja magát. Az elbes. élő költemények mellett a szenvedélyek, vágyak és intim érzések gazdag skálája szólal meg lyráán. Am, mint előre sejtethő: a versek mennyisége éppen nem arányos azok értékével.

A könyv legjobb része a *szerelem, gyász* című ciklus. Az őszinte és egyszerűségünkél fogva szívhez szóló dalok egész Feuillet-regényt mesélnek el, melynek különösebb lelkifurdalás nélkül adha nók című *Egy szegény ifjú történeté*-t. A költő ugyanis — szakítva az uralkodó irodalmi divattal — egyáltalán nem játsza a *Richardson Clarissa Harlon*-jának ellenállhatatlan hősét *Lovelace*-t, ellenkezőleg: mint harmadfél évszázaddal előbb a szatirikus Molière, ő is kevés szerencsével flirtel. E föltevésünkön keveset változtat az a különben elég semmitmondó körülmény, hogy a nőt, kiért rajong, sőt lyrizál, sikerül oltárhoz vezetnie. A közepes technikával megírt szerelmi dalok sorában valóságos megdöbbenéssel olvassuk e fájdalmas felkiáltást:

Tegnap még szeretett, *ma itt fekszik halva* . . .

Exner Győző valójában most válik költővé. A kedves halott fölött oly igazi hangokat ad lantja, minőkre csak nagy poétáinknál találunk példát. A gyászt csakhamar a tépelődés váltja fel. Kínos kérdések bántják nyugtalan lelkét Vajon igazán szerette az asszony, ki már többé nem fogja se ölelni, se megcsalni? Nem volt-e tartüffködés rövid házassága? E meghasonlott hangulat terméke a kötet egyik legjobb darabja, melyben a gondolat eredetisége és némi Heine-szerű ciznizmus egyaránt megkapják figyelmünket:

Álmodtam, hogy veled találkozám
Több évnyi súlyos távollét után . . .
S a mit álmodtam: nem hagy nyugton ébren
Ha máig élsz, nem hagysz-e engem el? . . .
Nem télibb sír-e a kihült kebel?
Tán mégis jó, hogy én azt meg nem értem!

E vers egyszersmind tájékoztat *Exner* hibáiról is. A fél-rímek (találkozám után) és a burkolt hasonlatok legfőbb akadályai annak, hogy e könyv szerzőjét formaművésznek tartsuk.

A következő csoport, mely az *Eszmék harczából* kissé fellengős címét viseli, ominózus gyöngéje, hogy a gyűjteménynek éppen ebben

a részében akadunk legkevesebb gondolatra. A trocheusok sokszor lapos prózává sekélyesednek. E hibába különben az Exner jambusai is gyakran beleesnek. Egyáltalán nagy hátránya a szerző költészetének, hogy olyankor is versel, mikor kevés a mondanivalója. Teszem a Verescagin *Salamon fálá*-nak nevezett festményéhez írt sorai képmagyarázatnak se kielégítők.

Meleg, megkapó érzések jellemzik az *Anyám emléke* című ciklust. Az elhalt jó asszonynak egy pár oly sikerült dalban állít emléket Exner, melyek a Pósa verseinek közvetlenségére emlékeztetnek.

A mi benyomásunk szerint a *Szerlem könyvének* szerzője több szerencsével lyrizál, mint a mily epikus. Elbeszélő verseit, melyek ugyancsak bőven vannak minden terjengősség mellett, a képzelet fáradtsága és a szárnyszegett gondolatok teszik élvezhetetlenné. Az a szívből fakadó, jóízű humor, mely *János vitézt*, *Toldit*, vagy *Jakab Ödön Argirus*-át vonzóvá és mulattatóvá teszi, hiányzik az Exner talentumából.

Itt-ott a modern áramlatok hatása is megcsillan szerzőnknél. Az *Epedés* című darabban a Verlain szenvedélyének forró lángja csap meg.

Gyönyörűséges a te termeted,
A csillogó bőr sima, delejes,
Ha gömbölyű karoddal átölelsz,
Ha én derékban átfontalak:
Amennyi kéj, megkábúlok belé!...

Az olvasónak valóban aligha lehet kétsége afelől, hogy e sóvár költeményt nem valamely splenes angol írta

Néhol a *Murger* poézisének szelíd és affektálás nélküli érzelmes hangját is megüti lantján.

Kicsinyke szobámba eljössz-e velem
Osztozni a munkán, sön és kenyeren?

— dalolja egy „barna leány“ nak. Ugyanez a hang tette népszerűvé a *Vie de Bohème* híres elégiáját is:

Musette, Musette légy újra feleségem
Jer, oszd meg a száraz kenyért velem!

Letéve e versgyűjteményt, az az impressziónk, hogy Exner Győzőnek van jóra való tehetsége, de nincs önkritikája; sokat versel kevés gonddal, de annál nagyobb bőbeszédűség mellett E tekintetben egyáltalán nem követője a klasszikusoknak. A Lessing idézetét — bármint kísért is az alkalom — nem hozzuk szóba, mivel előkelőbbnek tartjuk az Exner tehetségét, semhogy közhelyeket olvasnánk reá.

Végül engedje meg a szerző, hogy czikkelyünket az ő *Könyvbírálat*-ával zárjuk:

Ahhoz, a mily izmos
Gyöngé a kötetke,
Ha a fele volna
Egész jó lehetne.

Ifj. Téglás Gábor.